بسمه تعالی

روش و آداب مباحثه و فوائد آن

در هر عرصه کسب موفقیت روش دارد.

یکی از راه‌های موفقیت در زمینه تحصیلِ علم و دانش **روش مباحثه** و گفتگوی علمی است.

(روشی قدیمی است که متأسفانه در این اواخر مورد بی‌مهری واقع شده است)

پیشینه تاریخی مباحثه

این شیوه حتی در سیره انبیا و پیشوایان دین مطرح بوده است. مثلا در حالات پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) می‌خوانیم که گاهی حضرت می‌نشستند و دو صحابی با یکدیگر بحث می‌کردند و حضرت گفتگوی آنها را مورد ارزیابی قرار می‌دادند. همچنین در مباحثه به صورت پرسش و پاسخ حتی از آیات قرآن استفاده می‌شود. افرادی در محضر پیامبر حاضر می‌شدند و از تفسیر و تبیین بهتر بعضی از مسائل سوال می‌کردند " یسئلونک ان الروح" ، " یسئلونک ان الانفال" این پرسش و پاسخ هایی که بین آنها و بین پیامبر (صلی الله علیه و آله) ائمه اطهار(علیهم السلام) و علمای بزرگوار مطرح شده نوعی **مباحثه** است.

معنای مباحثه

لغوی: بحث کردن و گفتگو بر سر موضوعی

اصطلاحی: مباحثه یعنی دو یا چند نفر بر سر موضوعی یا مسئله ای با یکدیگر بحث کرده و هر کدام موضع خودشان را مطرح می‌کنند تا به یک حقیقتی برسند.

ارائه نمودن درس فراگرفته شده و بازگو نمودن مجدد آن، از سوی یکی از طلاب برای یک یا چند نفر دیگر.

اهمیت و جایگاه مباحثه

زنده کردن دل: نبی مکرم اسلام (صلی الله علیه و آله) در رابطه با تبیین جایگاه گفتگوی علمی می‌فرماید: خداوند عزوجل می‌فرماید: «**تذاکر العلم بین عبادی مما تحیا علیه القلوب المیته اذا هم انتهوا فیه الی أمری** »گفتگوی علمی میان بندگانم سبب زنده شدن دل‌های مرده می‌گردد در صورتی که گفتگوی شان به امری که مربوط به من است منتهی شود

احیاءکننده علم: ابوجارود می‌گوید از امام باقر(علیهم السلام) شنیدم که فرمود:

" **رحم الله عبدا أحیا العلم. قال قلت: و ما احیاؤه؟ قال: أن یذاکر به أهل الدین و أهل الورع** « خدا رحمت کند بنده‌ای را که علم را زنده کند. گفتم :زنده کردن علم چگونه است؟ فرمود: اینست که با اهل دین و پرهیزکاری مذاکره شود.

ویژه‌گی منحصر به فرد حوزه‌های علمیه

انواع مباحثه

مباحثه پیش از تدریس. محورهای کلی درس جدید را که قرار است استاد مطرح کند مورد بحث قرار دهند.

مباحثه بعد از درس. یعنی بعد از پیش‌مباحثه و شرکت در کلاس و مطالعه عمیق، مباحثه می‌کند.

مباحثه فشرده‌ای. بعد از دو موارد قبل برای عمق و درک بیشتر مطالب واقع می‌شود.

آداب مباحثه

با وضو باشیم

برنامه‌ریزی دقیق مکانی و زمانی و مراعات نظم در مباحثه. توجه به زمان، نقش مهمی در پربارتر شدن مباحثه ایفا می‌کند چرا که **مباحثه** ، تریبون آزاد علمی است و اظهار نظر در چنین فضایی، و به خصوص اگر با نقد توأم باشد، آرامش و انبساط خاطر را می‌طلبد. باید زمانی برای مباحثه اختصاص داده شود که افراد هم مباحث دغدغه‌ی کمتر و آرامش خاطر بیشتر داشته باشند.

فضای **مباحثه** از هر عامل آزاردهنده به دور باشد.

یادداشت برداری. یادداشت نمودن نکات کلیدی و مهم، برای دانش پژوه یک امر ضروری و اجتناب ناپذیر است به گونه‌ای که در آموزه‌های دینی از آن با عنوان ابزاری برای دربند کشیدن علم، تعبیر شده است چنانکه نبی مکرم اسلام(صلی الله علیه‌وآله) در این زمینه می‌فرماید: **"قیدوا العلم بالکتاب"** علم را با نوشتن دربند کشید.

بسیاری از دانش پژوهان در ضمن **مباحثه** و در پرتو تضارب آراء و اندیشه‌ها، به نکات جدیدی پی‌می‌برند که بر اثر عدم یادداشت، از یاد رفته و به بوته فراموشی سپرده می‌شود. برای پربارتر شدن **مباحثه**، شایسته است از یادداشت نمودن نکات کلیدی و مهم غفلت نشود.

خودداری از برتری‌جویی.

رعایت ادب.

پرهیز از حاشیه روی.

تسلیم حق بودن. یکی از مهمترین اهداف مباحثه و گفتگوی علمی، پرده برداشتن از ابهامات و دستیابی به حقیقت است. زیرا وقتی اندیشه‌ها به همکاری هم بیایند ابهامات و نقاط کور زودتر از میان برداشته شده و حق و حقیقت سریع‌تر جلوه‌گر می‌شود. چنانکه مولانا جلال الدین بلخی در این زمینه چنین می‌سراید : عقل با عقل دگر دوتا شود

نور افزون گشت و ره پیدا شود

اگر این حقیقت گمشده توسط یکی از افراد هم مباحثِ که از سطح علمیِ پایین‌تری

برخوردار است هویدا گردد، شایسته است افرادی که در سطح علمیِ بالاتری قرار دارند از قبول نمودن آن اِبا ننمایند؛ زیرا آنچه برای انسان حقیقت‌جو اهمیت دارد پیدا نمودن گمشده‌اش است نه یابنده‌ای آن!نبی مکرم اسلام (ص) در این زمینه می‌فرماید:

"الحکمه ضاله المؤمن یأخذها حیث وجدها"حکمت، گمشده‌ی مؤمن است هر کجا آن را یافت اخذ می‌کند.

سیره‌ی علما و بزرگان نیز بر همین منوال بوده است به گونه‌ای که در احوالات شیخ انصاری (ره) نقل شده است که ایشان در درس اخلاق شاگرد خود، سید علی شوشتری شرکت می‌کرد و به پند و نصیحت او گوش می‌سپرد.

آداب مباحثه

استقبال از انتقاد: مباحثه زمینه و بستری است برای محک خوردن و مورد پالایش قرار گرفتن آراء و نظریات ارائه شده از سوی افراد هم مباحث، به منظور به دست آوردن نکات ظریف و دقیق. بنابراین مورد نقد قرار گرفتن یک نظر و بیان نمودن اشکالات آن در جریان مباحثه، امری طبیعی خواهد بود و بلکه این روند از حیات و زنده بودن مباحثه حکایت دارد و اساسا یکی از اهداف مباحثه شناسایی اشکالات و نقصان‌ها و ارائه راه حل‌های مناسب جهت رفع آن می‌باشد. شایسته است افراد هم مباحث، از اینگونه انتقادات استقبال نموده و آن را پلی برای پیشرفت و ترقی خود قلمداد نمایند.

امام جعفر صادق (علیهم السلام) در این راستا می‌فرماید:

"احب اخوانی إلیّ من أهدی عیوبی إلیّ"

دوست داشتنی ترین برادرم کسی است که عیب‌هایم را به من هدیه نماید.

مستندات و سخنان ما پشتوانه علمی داشته باشد. از سخنان بدون سند و منطق دوری کنیم.

روش مباحثه

با مطالعه دقیق سر بحث حاضر شدن. عدم مطالعه دلسردی می‌آورد.

انتخاب هم‌مباحثه‌ای

مباحثه نوعی فرهنگ است.

ویژگی‌های هم‌مباحثه‌ای

برخورداری از تقوا. هم مباحث خوب کسی است که علاوه بر توانایی علمی، به زینت تقوا نیز آراسته باشد تا معاشرت با او علاوه بر رشد علمی زمینه ساز رشد معنوی نیز گردد. پیامبر اعظم (ص) در این زمینه می‌فرماید:

"خیر إخوانک من أعانک علی طاعه الله و صدک عن معاصیه و أمرک برضاه"

بهترین برادر تو کسی است که در راه اطاعت خدا یاریت رساند و از نافرمانی‌های او بازت دارد و به خشنودی او فرمانت دهد.

وقت شناس بودن. اهمیت دادن به وقت و رأس ساعت مقرر در جلسه‌ی مباحثه حاضر شدن، یکی دیگر از خصلت های هم مباحث خوب است. چرا که وقت، گنج پربها است که تحت پوشش هیچ بیمه ای قرار ندارد و اگر بیهوده تلف شود جبران و به دست آوردن مجدد آن، غیر ممکن است. به همین دلیل است که پیشوایان دین همواره بر غنیمت شمردن و هدر ندادن آن تاکید نموده‌اند. حضرت علی (ع) در این زمینه می‌فرماید:

"بادر الفرصه قبل ان تکون غصه" فرصت را پیش از آنکه (از دست رفته) و به غصه تبدیل شود، دریاب!

با مطالعه حاضر شدن

خود رأی نبودن

دریغ نکردن از اظهارات نکات علمی. از ویژگی‌های هم مباحث خوب اینست که از بیان نمودن نکات جدیدی که به دست آورده است دریغ نورزد. چرا که یکی از فلسفه‌های تشکیل جلسات مباحثه، دانش افزایی است و این مهم در صورتی محقق می‌شود که هریک از افراد هم مباحث، هم دیگر را از آخرین دستاوردها و جدیدترین نکاتی که به دست آورده‌اند بهره‌مند سازند.

پیامبر اعظم (ص) در این زمینه می‌فرماید :**"ما تصدق الناس بصدقه مثل علم ینشر"** مردم هیچ صدقه‌ای بهتر از دانشی که پراکنده شود نمی‌دهند.

با اراده بودن.

با حوصله بودن.

شرح صدر بالا داشتن.

منظم و فعال بودن.

منطقی بودن.

نکته:

نباید انتظار داشته باشیم که همه در بحث به توافق برسند زیرا عدم توافق می تواند به ادامه بحث و شکافته شدن ظرایف و دقایق بیشتر آن منجر شود. دو طلبه رفیق و هم درس مباحثه می کنند. حرف همدیگر را رد می کنند سر همدیگر داد می کشند. حتی گاهی سر بحث با یکدیگر دعوا می کنند؛ اما بعد از مباحثه رفاقتشان-پابرجااست.

فوائد و آثار مباحثه

آثار علمی:

شناسایی کاستی‌ها و تلاش برای رفع آن‌ها.

همانگونه که آیینه به منظور نشان دادن و نمایان ساختن آلودگی‌ها و ناآراستگی‌های ظاهری اختراع شده است تا انسان از طریق آن، ظاهرِ خود را آراسته و یا پیراسته نماید؛ مباحثه نیز ابزاری است برای پی بردن به کاستی ها و نقصان‌های‌فکری‌وعلمی.

در حقیقت **مباحثه** معیاری است که دانشجوی علم، در پرتو آن میزان یادگیری خویش را می‌سنجد و همچنین با نقاط قوت و ضعف خود آشنا می‌گردد و در نتیجه اگر ضعف یا ابهامی را مشاهده نمود در صدد رفع آن بر می آید.

مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در این زمینه می‌فرماید:**"وقتی استاد درس می گوید، آدم کتاب را که نگاه می کند، خیال می کند مطلب را فهمیده است؛ اما وقتی می خواهد به زبان بیاورد، می بیند لنگِ لنگ است. مباحثه، شما را به لنگیتان آشنا می‌کند."**

پرورش روحیه تفکر و استدلال.

مباحثه معرکه‌ای آراء است. افراد هم مباحث پس از مطالعه متون، درباره آن فکر می‌کنند و با پشتوانه تفکر، نظرات مطرح شده را تجزیه، تحلیل و مورد نقّادی قرار می‌دهند. برای اثبات حقانیت و یا ناصواب بودن آن به استدلال روی می‌آورند.

بدون شک همین استدلال‌های که فعلا به چشم نمی‌آید، در آینده زمینه ساز ارائه‌ی استدلال‌های‌محکم‌ترومتقن‌ترخواهدشد.

کشف سطح معلومات

آثار عملی:

تمرین برای تدریس.

انسان تا عملا وارد آب نشود و به شنا اقدام ننماید، به صِرفِ آموزش‌های تئوری شناگر نمی شود. در عرصه‌ی تدریس نیز صِرفِ شرکت در جلسات آموزشیِ تربیت مدرس، کافی نیست بلکه باید عملا تدریس کرد تا مدرّس شد. یکی از ثمرات عملی مباحثه، فراهم نمودن بستر و زمینه‌ای مناسب، برای تمرین تدریس و آمادگی پیدا نمودن برای مدرّس شدن است. مقام معظم رهبری (مد ظله العالی) در این زمینه می‌فرماید:**مباحثه یعنی تمرین استادی ... مباحثه ... شجاعت و گستاخیِ تعلیم دادن می‌دهد؛ چون هم مباحثه‌تان، امروز شاگرد شماست و فردا هم شما شاگرد اویید.**

رساتر شدن قدرت بیان.

تأثیر در سرعت یادگیری.

شکوفا شدن استعدادها.

بهانه‌ای برای ملاقات نمودن دوستان.

امروزه با اینکه پیشرفت علم و تکنولوژی موجب سریع‌تر انجام گرفتن کارهای روزمره شده است؛ اما پیامدهای را نیز به بار آورده است که کاهش یافتن دیدار حضوری چهره به چهره با دوستان و آشنایان از جمله مهمترین پیامدهای آن به شمار می‌آید. این حالی است که دیدار با دوستان و آشنایان در دین مقدس اسلام از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است تا جایی که در باره سیره عملی رسول خدا (ص) چنین نقل شده است:

کان رسول الله (ص) اذا فقد الرجل من إخوانه ثلاثه أیام سأل عنه، فان کان غائبا دعا له، و ان کان شاهدا زاره، و ان کان مریضا عاده

رسول خدا (صلی الله علیه و آله) هرگاه سه روز یکی از یاران خود را نمی‌دید، از حال او سؤال می‌نمود، اگر آن شخص غایب و یا در سفر بود در حقش دعا می‌فرمود و اگر در خانه و منزل بود، به ملاقاتش می‌رفت و اگر بیمار بود، به عیادتش تشریف می‌برد.

امروزه افراد به جای دیدار حضوری، بیشتر از طریق پیامک، ایمیل، چت و دیگر وسایل ارتباطیِ مجازی، با آشنایان و دوستان خویش ارتباط برقرار می‌کنند که این امر در دراز مدت باعث کم رنگ شدن انس و محبت میان آنان خواهد شد. چنانکه شاعر می‌گوید:

از دل برود هر آنکه از دیده برفت!

از جمله ثمرات عملی **مباحثه**: بهانه‌ای است برای گرد هم‌آمدن دوستان، تا از این‌طریق هم بر خرمن دانش شان بیافزایند و هم دوستی و محبت شان را مستحکم‌تر نمایند.

نتیجه گیری:

مباحثه و گفتگوی علمی از جمله روش‌های رسیدن به موفقیت تحصیلی محسوب می‌شود.

در اهمیت مباحثه همین بس که زنده کننده‌ای دل و احیا کننده‌ای علم بوده و از ویژگی‌های منحصر به فرد حوزه‌های علمیه نیز به شمارمی‌آید.

مباحثه آداب فراوان دارد که پذیرش حق، استقبال از انتقاد، خودداری از برتری جویی و نیز یادداشت نمودن نکات کلیدی، از مهمترین آداب آن به شمار می‌آیند.

همچنین مباحثه آثار و برکات علمی و عملی گسترده‌ای را به ارمغان می‌آورد که تمرین برای تدریس، رساتر شدن قدرت بیان و شناسایی نمودن نقصان‌ها و تلاش برای رفع آن از جمله‌ی آنهاست.

انتخاب هم مباحث خوب در پربارترشدن مباحثه نقش به سزایی دارد که اموری چون برخورداری از تقوا، وقت شناس بودن و خودرأی نبودن از جمله مهمترین ویژگی‌های هم مباحث خوب به شمار می‌آیند.

چیزی که ما به دوستان سفارش می‌کنیم این است که:

هیچ گاه یک مسئله‌ای را به تنهایی مطالعه نکنند. فکر واحد، فکر خامی است. اگر فکر دیگری او را همراهی کند در آن مسئله به پختگی می رسد و نقاط ضعف‌اش روشن می شود.